

ROMOLÓGIA

Készítette:

Teleki Mária

Szociálpedagógus

Nagy Zsolt

Tanár, Emberi erőforrás tanácsadó

Msc.

1	Bevezetés	2
2	TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS	2
2.1	A romák Európába érkezésük előtt	2
2.2	A romák Európában	3
2.3	Romák Magyarországon.....	4
2.4	A roma nyelv.....	5
2.5	Nyelvhasználat	6
2.6	A romák kultúrája	6
2.6.1	Népköltészet és mesék	7
2.6.2	Zene	7
2.6.3	Tánc	7
2.6.4	Képzőművészet	8
2.7	A romák életmódja	8
2.8	A romák hagyományai.....	10
3	ROMA TÁNC FOLKLÓR.....	12
3.1	Bevezetés a roma táncok világába	12
3.2	A tánc formái és stílusai.....	12
3.2.1	Virtuóz szólótáncok.....	12
3.2.2	Páros táncok.....	13
3.2.3	Csoportos táncok	14
3.2.4	A tánc és a zene kapcsolata.....	14
3.2.5	A tánc rituális és szimbolikus szerepe	15
3.2.6	Regionális és stílusbeli eltérések.....	16
3.2.7	A tánc tanítása és átörökítése	17
4	Felhasznált források.....	20

ROMA KULTÚRA, ROMA HAGYOMÁNYOK

1 Bevezetés

A cigányok nyelvének, néprajzának, folklórájának kutatásában fontos szerepe van a magyar kutatóknak, ezek a munkásságok világviszonylatban is megállják a helyüket, sőt sokszor úttörő munkát végeztek e téren. Azokra az elszánt, elhivatott elődeinkre gondoltam, akik fáradságot nem ismerve járták az országot és egykori magyar településeket, hogy a cigány nép történetét, kultúráját, mesevilágát megőrizték az utókor számára. Erdős Kamill nevét említeném, akinek munkássága világviszonylatban is előkelő helyet követel magának, elsősorban a néprajzkutatásban, de hasonló kiemelkedő eredmények vannak a cigány nyelvkutatásban, a cigány-népzene kutatásban, a néptánc kutatásban, a népmese-kutatásban. A cigány nyelvvel foglalkozó kutatóink is kiváló munkát végeztek, és az utóbbi évtizedekben a szociológiai jellegű cigánykutatás is kiemelkedő eredményeket hozott. A cigány folklór iránti érdeklődés a néprajztudomány megszületése óta van jelen hazánkban, az első kutatók általában nyelvészek voltak, akik a cigány mesék tanulmányozásában vállaltak szerepet. (Görög 1994) Ennek azért is van nagy jelentősége, mert a cigány nép körében nem volt jellemző az írásos lejegyzés, inkább csak szóban őrizték meg, és adták tovább a meséket, dalokat, mondákat stb. Írásbeliség híján, a cigány nép nem jegyezhetette fel történelmének nevezetes eseményeit, a többi népre hagyta annak felkutatását. A cigányság története, kultúrája csak az írástudó népek cigányokra vonatkozó feljegyzéseiből rekonstruálható. (Diósi 2002) A lírai és prózai megnyilvánulások egyaránt, napjainkban is élő folklórként töltenek be fontos funkciót a cigányok mindennapjaiban, hozzátartoznak életmódjukhoz. Hitviláguk, archaikus világlátásuk egyaránt tükröződik benne, és a mai életük élményei is szerves részét képezik.

2 TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

2.1 *A romák Európába érkezésük előtt*

Nagyon kevés forrás maradt fent a romák őshazájukból való elindulása és Európába érkezése közötti időszakról. Ezért főleg feltételezésekből következtetve szereshetünk ismereteket ezen időszakról.

Alighanem időszámításunk szerint 700-1000 között az iszlám terjedése miatt indult útnak egy népcsoport Indiából.

Egy 12. századi, 1126-ra datált feljegyzés szerint a romák őseit a kalifák telepítették át Örményország és Szíria területére. Később, 1398-ban Timur Lenk mongol hódító indiai hadjárata során számos embert hurcolt el, köztük a romák elődeit is, akiket Szamarkandba vittek. A Balkánra feltehetően az oszmán török terjeszkedés időszakában jutottak el. A vándorlás nem egyszerre, hanem több egymást követő hullámban zajlott, hosszú évszázadokon át.

Más elméletek eltérően magyarázzák az eredetüket. Egyes feltételezések szerint nem közvetlenül Indiából érkeztek Európába, hanem Közép-Ázsiából indultak el időszámításunk szerint a 3–4. század táján. Ebben az időszakban különböző népcsoportok támadták a Római Birodalom határvidékeit, és több helyen áttörték a birodalom védelmi vonalait. Vannak olyan történészek is, akik a romák elvándorlását a második évezred elejére, körülbelül az 1000-es évekre teszik, összefüggésbe hozva azt az indiai szubkontinenst érő népmozgásokkal.

A kutatók többsége úgy véli, hogy a romák ősei Örményországon és a Bizánci Birodalom területén keresztül jutottak el a Balkán-félszigetre. Balkáni jelenlétükre nyelvi sajátosságok, életmódbeli jegyek és vallási hatások is utalnak. A térségben kapcsolatba kerültek a helyi népekkel, megismerték szokásaikat és vallási gyakorlatukat, ami elősegítette későbbi nyugat-európai terjeszkedésüket.

A cigány nyelv szókincsébe ebben az időszakban jelentős számú görög eredetű szó került. A görög nyelvvel való érintkezés nemcsak a szókészletre, hanem a nyelvtani rendszerre is hatással volt: ekkor szilárdultak meg azok az alapvető névszói és igeragozási sajátosságok, amelyek ma is meghatározó elemei a romani nyelvnek.

2.2 A romák Európában

A kutatók feltételezése szerint a romák már a 14. század elején megjelentek Európában. Ezt támasztja alá egy 1303-ból fennmaradt oklevél, amely arról számol be, hogy öt települést – közülük kettőt cigány lakossággal – egy marmarisi egyházi központhoz csatoltak. Egyes források úgy vélik, hogy a romák egy része tatár fennhatóság alatt, rabszolgaként került a Kárpátok térségébe. A 14. század első felében Besszarábiában a fogságba esett tatárokkal együtt az általuk tartott cigány szolgák is román földbirtokosok

tulajdonába kerültek. A mai Románia területén a romák jogi értelemben egészen a 19. század közepéig rabszolgasorban éltek.

Az idő előrehaladtával egyre több írásos emlék maradt fenn róluk. Egy 15. századi beszámoló szerint Alexander örgróf zarándokútja során megemlíti egy Medon nevű települést, ahol mintegy száz–kétszáz nádfedeles kunyhóból álló falut látott; lakóit saját hazája cigányaihoz hasonlította.

A 15. század folyamán a cigányság egy része eljutott Velencébe, majd onnan tovább vándorolt Nyugat-Európa irányába. Nauplion városában található az első adat arra vonatkozóan, hogy a cigány közösség vezetője bizonyos kiváltságokat kapott a helyi hatóságoktól.

Valószínűsíthető, hogy a Balkánon élő romák közül sokan a török hódítások elől indultak nyugodtabb vidékek felé. Egy korabeli feljegyzés szerint a Medon közelében fekvő Gyype cigányfalujában a házak száma háromszázról harmincra csökkent, miután a terület oszmán uralom alá került, ami jelentős elvándorlásra utal.

2.3 Romák Magyarországon

A cigány közösségek eredetileg nagycsaládokra épülő, törzsi jellegű csoportokban éltek és vándoroltak, közös tulajdonra és szigorú belső szabályokra támaszkodva. A céhes rendszerbe nem kapcsolódhattak be, mégis fontos mesterségeket űztek, például fegyverkovácsként álltak szolgálatba. Magyarországi jelenlétükről az első hivatalos emlék Luxemburgi Zsigmond oltalomlevele, később Izabella királyné és I., majd II. Rákóczi Ferenc rendeletei. Ezekből kitűnik, hogy munkájuk különösen a fejletlenebb térségekben volt hasznos.

A 15. század elején már bizonyíthatóan megjelentek Erdélyben és Magyarországon, majd tovább haladtak Nyugat-Európa felé. A 16–17. században újabb bevándorlási hullámok érkeztek, részben a török hódítások következményeként. A 17. század második felétől gyorsult a letelepedés, királyi rendeletek is ösztönözték ezt. Többségük idővel magyar anyanyelvűvé vált, de Erdély felől és a 19. században újabb csoportok érkeztek, köztük az oláh-cigányok (vlach romák) és a beások, akik nyelvükben erős román hatást őriznek. Az oláh-cigány közösségek őrizték meg leginkább a hagyományos nyelvet és szokásokat;

vezetőik, a vajdák irányításával éltek, megélhetésüket gyakran lókereskedelemmel és fémmunkával biztosították.

A 19. század iparosodása átalakította helyzetüket: sokan letelepedtek, földművelésből vagy kézművességből éltek, mások továbbra is vándoroltak. A gyáripar térnyerése visszaszorította a hagyományos mesterségeket, miközben a hatóságok egyre inkább korlátozták a mozgásukat. A két világháború között erősödtek az előítéletek és a jogkorlátozások. A második világháború idején súlyos veszteségeket szenvedtek: több tízezer magyarországi romát deportáltak, közülük csak kevesen tértek vissza.

1945 után az állam központilag próbálta rendezni a cigányság helyzetét. A cél az állandó munkaviszony és a beilleszkedés erőltetése volt, főként az állami szektorban. A telepfelszámolások és az úgynevezett „C” házak építése is ezt szolgálta. Az oktatásban megjelent a kötelező iskoláztatás, ugyanakkor sok esetben elkülönítés és téves minősítés nehezítette a gyerekek előre jutását. A rendszerváltás után a nagyipar összeomlása különösen súlyosan érintette a roma lakosságot, a munkanélküliség jelentősen megnőtt. 1993-ban törvény született az etnikai kisebbségek jogairól, majd 1994-ben létrejöttek a kisebbségi önkormányzatok.

Napjainkban a romák többsége kistelepüléseken él, gyakran olyan térségekben, ahol kevés a munkalehetőség. A magas munkanélküliség hátterében az alacsony iskolai végzettség, a kedvezőtlen lakóhelyi adottságok és a társadalmi hátrányok egyaránt szerepet játszanak. A továbbtanulást sokszor anyagi nehézségek és diszkrimináció is akadályozza, miközben a családi minták és lehetőségek szintén befolyásolják az érvényesülést.

2.4 A roma nyelv

A magyarországi romák nyelvileg három fő csoportba sorolhatók. A romungrók (magyar cigányok) régóta hazánkban élnek, anyanyelvük a magyar. Az oláh-cigányok – akik magukat romnak nevezik – magyarul és romani nyelven is beszélnek; többségük Moldva felől érkezett a 19. században. A beások a Bánság térségéből települtek be, és egy román nyelvjárást használnak, amelyben alig található cigány eredetű szó.

A romani nyelvnek Európa-szerte számos változata létezik (például orosz, lengyel, német vagy magyar cigány nyelvjárások); Magyarországon leginkább a lovári terjedt el. A cigány anyanyelvű közösségeken belül is több alcsoport él (pl. cerhárik, csurárik), amelyek

nyelvhasználata is eltérő. A romani az indoeurópai nyelvcsaládba tartozik, rokonságot mutat többek között az ind és iráni nyelvekkel. Vándorlásuk során sok jövevényszó került be a nyelvbe: jelentős a perzsa hatás (például egyes számnevek képzése), valamint a görög és délszláv átvételek száma is. A görög eredetű szavak eltérő eloszlása arra utal, hogy a különböző csoportok nem egyszerre érkeztek Európába. A román és bolgár hatás szintén kimutatható egyes szavakban.

A magyar nyelv is átvett cigány eredetű kifejezéseket (például kaja, pia, csávó), bár ezek többsége a köznyelv peremén vagy a szlengben használatos. A romani szókincsre jellemző, hogy viszonylag szűk, stabil alapszókincs köré épül, amelyet a történelmi kapcsolatok során átvett elemek egészítenek ki.

2.5 Nyelvhasználat

Ma a magyarországi romák mintegy kétharmada már nem beszéli a romani nyelv egyik változatát sem, anyanyelvük a magyar. A nyelv elsajátítása nagymértékben attól függ, milyen társadalmi közegben nő fel a gyermek, és ez a nyelvhasználat módjára is hatással van. A hátrányosabb helyzetű rétegekhez tartozó gyerekek beszédére gyakran az úgynevezett korlátozott kód jellemző, míg a középosztályban inkább a kidolgozott kód használata elterjedt. A különbség nem elsősorban a szókincs nagyságában, hanem a kifejezés módjában mutatkozik meg. A korlátozott kód inkább a konkrét, helyzethez kötött tapasztalatok közlésére alkalmas, kevesebb magyarázó, árnyaló elemet tartalmaz, és gyakrabban él névmásokkal a pontos megnevezések helyett.

Mivel az iskolai tananyag többnyire kidolgozott kódban fogalmazódik meg, az ezt kevésbé ismerő gyermekek könnyebben kerülnek hátrányba. Számukra az elvontabb, érzelemmentesebb tanórai nyelvezet is nehezebben követhető, ami gyakori kommunikációs kudarcokhoz vezethet. Ez tovább mélyítheti a tanulók közötti társadalmi és tanulmányi különbségeket, ezért már az óvodai nevelésben is fontos lenne a tudatos, felzárkóztatást segítő nyelvi fejlesztés.

2.6 A romák kultúrája

A roma kultúra indiai eredetű alapokra épül, amely a hosszú vándorlás során számos más nép hatásával gazdagodott, így alakult ki sajátos, egyedi arculata. Hagyományai sokáig

elsősorban szóban öröklődtek tovább, ezért alkotásaiban gyakran együtt jelenik meg a valós élmény és a mitikus képzelet világa.

2.6.1 Népköltészet és mesék

A roma irodalom népköltészeti és műköltészeti művekre tagolható. A népköltészet epikus műfajai közül a mesék a legjelentősebbek, míg a lírai hagyományba tartoznak a köszöntők, altatók, keservek és különféle dalok. A mesélés közösségi esemény volt: nemcsak szórakoztatott, hanem értékeket, szokásokat és erkölcsi mintákat is közvetített, különösen a fiatalabb nemzedék számára.

2.6.2 Zene

A muzsika a roma közösségek egyik legfontosabb kifejezési formája. Már a középkori Magyarországon is játszottak királyi udvarokban és katonai táborokban. A verbunkos és a magyar nóta elterjedésével a cigányzenészek Európa-szerte ismertté váltak. Olyan kiemelkedő művészek kerültek közülük, mint Dankó Pista vagy később Cziffra György. Az eredeti roma népzene szélesebb körű felfedezése azonban csak a 20. század végén kezdődött meg.

2.6.3 Tánc

A tánc mindig is fontos eleme volt a cigányok kultúrájának. Számos táncot vettek át környezetüktől és számosat vett át környezetük tőlük. A tánc az önkifejezésük fontos eszközévé vált. A hetvenes- nyolcvanas években sorra alakultak a folklóregyüttesek az országban.

Gyorstánc: nagyon fontos eleme a cigány táncoknak. Táncolják párban és szólóban is. A férfiak általában szólóban táncolják, a nők csak kivételes alkalmakkor. Páros tánc: szereplői legtöbbször egy férfi és egy nő. Tánc közben folyamatosan figyelik egymást, mozdulataikkal beszélgetnek. Szertartása szerint a férfi mintha támadna, a nő pedig állná ezt. Tánc közben sosem érnek egymáshoz. A nő kicsiket lép, páros ritmusú lépéseket váltogat.

Botoló: A botolónóták a botolótáncok kísérő zenéi. Két formája ismert, a két férfi által táncolt és az egy férfi egy nő által táncolt. Leginkább két férfi küzdelmének eljátszását jelenti egy lányért vagy asszonyért.

A cigányok táncdallamaikat igen gyakran szájbőgő szólammal is kísérik. Ütőhangszeres effektusokat adnak kanállal, tapssal, kannával, stb. A táncdalok szövege általában vidám, csipkelődő. Az énekes „kiszól” a dalból, a táncosokat biztatja.

2.6.4 Képzőművészet

A magyarországi roma képzőművészet a 20. század második felében erősödött meg. Balázs János festő úttörő szerepet játszott kibontakozásában, majd Péli Tamás monumentális alkotásaival a roma történelem és sors kérdéseit emelte művészi szintre. A roma művészet ma is fejlődő, élő része a kulturális életnek, bár önálló roma múzeum Magyarországon egyelőre nem működik.

Összességében a roma kultúra gazdag és sokrétű örökség, amely a zene, a tánc, az irodalom és a képzőművészet területén is maradandó értékeket teremtett.

2.7 *A romák életmódja*

Nem beszélhetünk egységes roma életformáról, mivel jelentős különbségek figyelhetők meg a városokban élő, iskolázott romák és a falusi, alacsonyabb iskolázottságú közösségek mindennapjai között. Magyarországon napjainkban körülbelül 600 ezer roma él. A legrégebben betelepült csoport a magyarcigányoké, akik már a 15. században jelen voltak. Az oláh-cigányok a 19. század táján érkeztek, míg a beások a 20. század első felében telepedtek le.

A romák egyik legkorábbi mestersége a zenélés volt, amelyről már a 15. századból is maradtak fenn feljegyzések. A zenélés mellett fontos szerepet játszott a lótarítás és a lókereskedelem is, amely nemcsak megélhetést biztosított, hanem kapcsolatot teremtett a nem roma lakossággal is. A 18. századtól több faluban rájuk bízta az állatok őrzését, amiért fizetséget kaptak. Az ősi foglalkozások közé tartozott a fémmegmunkálás, különösen a kovácmesterség, valamint a fegyverkészítés. Emellett már korai időktől kezdve vállaltak különféle köztisztasági munkákat is. Előfordult, hogy a túlszaporodott állatok elpusztítását is rájuk bízta. 1715-ben Szigetváron például adókedvezményt kaptak azért, hogy a városban maradjanak, mivel fontos feladatokat láttak el: tisztították az árkokat, elszállították a szemetet, és kivégzések alkalmával segédkeztek. A 19. század első felében megjelentek a famunkával foglalkozó roma csoportok is, akik különféle használati tárgyakat, edényeket készítettek fából.

Hosszú időn keresztül sok roma közösség elkülönült, a települések szélén, egyszerű kunyhókban, úgynevezett putrikban élt. Az 1971-es adatok szerint a 320 ezer roma lakosból mintegy 210 ezren cigánytelepeken laktak. Ezeken a helyeken gyakran hiányzott a vezetékes víz, az utak kiépítése, a házak pedig nedvesek és egészségtelenek voltak. A hatóságok törekedtek a telepek felszámolására, ám az intézkedések – például a kötelező fertőtlenítések és egészségügyi beavatkozások – gyakran ellenállást váltottak ki. A 1980-as évek végén a tanácsok a putrik megszüntetését és úgynevezett „C” típusú házak építését támogatták, telkekkel és kamatmentes kölcsönökkel segítve a letelepedést.

A roma közösségek sajátos erkölcsi és viselkedési normarendszerrel rendelkeztek. A közösségek élén a vajda állt, akit a csoport tagjai választottak tekintélye és tudása alapján. Ő ismerte legjobban a hagyományokat és a szokásjogot, ezért hallgattak rá. A közösség szabályai elsősorban a fennmaradást szolgálták, és megszegésük súlyos következményekkel járt, akár kizárással is. A kiközösítés különösen kemény büntetés volt, mert a kirekesztett személyt más közösség sem fogadhatta be. A kisebb csoportok élén nem mindig vajda állt; előfordult, hogy „béketeremtőnek” nevezték a vezetőt, aki összehívhatta a hagyományos törvényszéket, a romani krist. A közösségen belül nem alakult ki klasszikus társadalmi rangsor, de az idősök tisztelete általános volt. A fiatalabbak közül az emelkedhetett ki, aki bölcsességével, tudásával, jó ítélőképességével vagy énektudásával kivívta társai elismerését. Előfordult, hogy a hatóságok jelölték ki vajdát kapcsolattartás céljából. Többnyire olyan személyeket választottak, akik jól beszéltek magyarul és írástudók voltak. A közösség elfogadta őket vezetőként, ha megfelelték a hagyományos elvárásoknak. A törzsek közötti kapcsolatokat belső szabályok rendezték. Saját csoportjukhoz erős kötődés fűzte őket, ugyanakkor a nemzetségen belüli házasság megengedett volt. A vándorló életmód miatt gyakran a társadalom peremén éltek, és olykor más, üldözött vagy bujdosó emberek is csatlakoztak hozzájuk, akik átvették nyelvüket és szokásaikat. A közösségi döntések során minden érintett elmondhatta véleményét, majd a vezető hozta meg a végső határozatot, amelyet mindenki elfogadott. Ez a hagyomány a népköltészetben is megjelent. A roma közösségek belső normái több ponton eltértek a többségi társadalom szabályaitól. Az összetartás kiemelkedően fontos volt: baj esetén mindenki segített a másoknak. A család központi szerepet játszott az életükben. Ha valaki börtönbe került, rokonai gondoskodtak a családjáról. A gyermekeket nagy szeretet övezte, az idősök pedig különös tiszteletnek örvendtek. A hagyományos családmódban a férfi számított a döntéshozónak, bár a nő is kifejezhette véleményét. A közösségi érintkezés kötetlen volt, egymást gyakran látogatták, és

vendégként családtagként fogadták egymást. Az összetartozás érzését erősítette, hogy egymást testvérként szólították, és a közösségen belüli irigység, ellenségeskedés nem volt jellemző.

2.8 A romák hagyományai

A roma folklór a cigány közösségek hagyományos kultúrájának egyik legfontosabb eleme. E népi hagyományok nemcsak a szórakoztatást szolgálták, hanem egyúttal a közösség értékeinek, normáinak és történeteinek átadását is biztosították. A folklór a mindennapi élet, az ünnepek, a családi rítusok és a közösségi szokások része, amely évezredek át formálta a roma identitást. A roma népmesék, dalok, táncok, hiedelmek és kézműves tárgyak egységes rendszert alkotnak, amelyben a múlt értékei és a közösség kulturális emlékezete egyaránt megjelenik. A folklór központi szerepet játszott a közösség összetartásában. A történetek és dalok gyakran közösségi eseményeken hangzottak el, így a hallgatók nem csupán passzív befogadók voltak, hanem részesei a kulturális átadásnak. A roma folklór gazdagsága részben abból adódik, hogy a romák hosszú évszázadokon át vándoroltak, és kapcsolatba kerültek számos kultúrával, miközben saját hagyományaikat is megőrizték.

A romák vallása többségében a katolicizmushoz kötődik, azonban ez gyakran nem önkéntes választás volt. Hosszú történelmük során a keresztény egyházhoz való tartozás bizonyos védelmet nyújtott számukra. Ugyanakkor a cigányok hitvilágának gyökerei a közeli keleti vallásokhoz vezethetők vissza, mivel évszázadokat töltöttek Keleten, majd Egyiptomon keresztül jutottak a Balkánra. A romák ritkán látogatják a templomot, de a főbb vallási eseményeket, mint a karácsonyi éjféli mise, áldozás vagy keresztelő, mindig fontosnak tartják. Esküvőiket és temetéseiket gyakran családi körben, pap jelenléte nélkül, a vajda vagy a közösség legidősebb tagjának részvételével tartották. Imáik általában a Miatyánkra korlátozódnak, de léteznek saját imák és könyörgő szövegek is. A nagypénteki böjt megtartása szintén része hagyományaiknak. Bár vallásos életüket nem gyakorolják mélyen, népdaljaikban gyakran felbukkan Isten, és köszöntőikben is rendszeresen említik. Hitük legmélyebb alapja Indiába vezethető vissza, ahol a halál utáni életet is magába foglaló szellemhitet gyakorolták. A holtak és az élők közötti kapcsolat erősnek számít, és a halotti szokásokban a halottak emlékének ápolása kiemelkedő szerepet kap. Az oláh cigányok például úgy beszélnek az elhunytakról, mintha továbbra is az élők között lennének, és baj esetén gyakran hozzájuk fohászkodnak. Úgy vélik, a túlvilágon az emberek ugyanúgy élnek, mint földi életük során, azzal a különbséggel, hogy a nők nem szülnek. Az elhunytakat

kedvenc tárgyaikkal, étellel, itallal temetik el, hogy a túlvilágon is folytathassák megszokott életüket. A halottakat tisztelettel és óvatossággal kezelik, félelemből is, mert visszatérhetnek, és bosszút állhatnak.

A cigány közösségek szigorú törzsi és nemzetségi rend szerint szerveződnek, hasonlóan az indiai kasztrendszerhez. A házasságok főként a saját törzseken belül jöttek létre, hogy a szokások és foglalkozások ismerete fennmaradjon. A vándorlás miatt a különböző törzsek térben és időben eltávolodtak egymástól, és a korai gyermekházasság, valamint a bőséges utódnemzés hagyománya is módosult, bár bizonyos közösségekben még ma is jellemző.

A házasságkötés előtt az udvarlás nem játszott hangsúlyos szerepet: a fiatal férfi az apa vagy az idősebb fiútestvér közreműködésével kérte meg a lányt, a lány véleménye csak közvetve számított. Ha a lány nem adta beleegyezését, a szöktetés volt a következő lehetőség. A házassági szertartás során a hagyományos szokásokat – kendőviselet, menyasszonytánc, köszöntők, gyűrűhúzás – betartották, és a hűségre szigorú szabályok vonatkoztak. A házasság előtti és utáni babonák, mint a haj vagy bajusz meghagyása, szintén fontosak voltak. A születés és a gyermeknevelés kiemelt eseménynek számított. Az újszülötteket lemossák, olajjal bekenik, és a szoptatást gyakran hosszú ideig, akár 3–4 évig is folytatják. A gyermekek egészségére különböző rituálék, például italöblítés vonatkoztak. A keresztelőt többnapos eseményként tartották, melyen a család és a haragosok is részt vettek. A gyermekek a hivatalos név mellett cigány nevet is kaptak.

Az étkezés náluk rugalmas, nincs előre meghatározott időpontja, a főtt ételt általában egyszer, délután készítik, a férfiak előbb esznek, a gyerekek és az asszonyok később. A vendéglátás fontos, bárki érkezik, megvendégelik, az ételt és italt illik elfogadni. A főzés és a háztartás feladatai elsősorban az asszonyokra és a lányokra hárultak, míg a férfiak a jószágok körül tevékenykedtek.

A cigányok jellemzően dohányoznak és isznak, a gyerekek korán hozzászoknak a dohányhoz. Az étkezésben a húsfélék dominálnak, a levesek ritkák, a húsos káposzta a nemzeti ételüknek számít. A vendégeket mindig bőségesen kínálják, és az ünnepek során fontos az ének és tánc, a köszöntők és a történetmesélés. Az ünnepekhez tartozott a betlehemezés, a húsvéti locsolkodás, és a tavaszünnep, amely ma már kevésbé élő szokás.

Az elmúlt harminc évben a roma kultúrában jelentős változások történtek: a hagyományok újra felfedezése mellett új művészetek is születtek, amelyek integrálódtak az európai kultúrába. Péli Tamás hivatásos képzőművész szerint a cigányság Magyarországon csak most kezd igazán megszületni a szellemi élet megjelenésével.

A tapasztalatok alapján azonban a mai városban élő romák körében a hagyományos kultúra már kevésbé él: főként a halálesetek utáni virrasztás hagyománya maradt fenn. A cigány nyelvet a fiatalabb generációk gyakorlatilag nem beszélik, az idősebbek is csak részben értik. Hivatalos ügyeket magyarul intéznek, és az iskolai cigány nyelvoktatás is hiányzik. A gyermekeknek a nagyszülők néhány cigány dalt vagy mesét mondanak, de a művészeti tevékenységek terén nincsen aktív kapcsolat a kortárs roma kultúrával.

A cigány kisebbségi önkormányzat vezetője kiemelte, hogy a közösségben erősen él a hagyományos ünneplés és az ivás kultúrája, amely gyakran a család anyagi helyzetére is kihat. Ezekből az adatokból is látszik, hogy a roma kultúra megőrzésében alapvető szerepe van az iskolarendszernek: már az óvodában érdemes a gyerekeket megismertetni saját múltjukkal, hagyományaikkal, értékeikkel, és ezt az elfogadást is erősíteni kell a nevelők és óvónők részéről.

3 ROMA TÁNC FOLKLÓR

3.1 Bevezetés a roma táncok világába

A roma tánc a közösség kultúrájának egyik legkarakteresebb és legismertebb eleme, amely évszázadokon át fennmaradt, sőt a vándorlás és a különböző kultúrákkal való érintkezés révén folyamatosan gazdagodott. A tánc nem pusztán szórakoztatás, hanem a társadalmi identitás, a közösségi összetartozás és az egyéni kifejezés formája. A roma táncok jellegzetessége, hogy rendkívül dinamikusak, érzelmekben gazdagok, improvizatívak, és minden táncos mozdulatnak jelentése van, amely a közösségi történetekhez, hagyományokhoz vagy személyes élményekhez kötődik. A tánc hagyományosan ünnepi eseményekhez, családi összejövetelekhez, lakodalmakhoz, születéshez, halálesetekhez és más közösségi eseményekhez kapcsolódott. Ebből adódóan a roma tánc nem csak a testmozgás, hanem a kultúra és a történelem hordozója is.

3.2 A tánc formái és stílusai

3.2.1 Virtuóz szólótáncok

A szólótáncok a roma tánc leglátványosabb elemei. Ezekben a táncosok – általában férfiak vagy fiatal nők – improvizálnak a ritmusra, gyakran a zenész játékára reagálva. A virtuozitás központi szerepet játszik, és az ügyesség, a gyors lábmunka, a ritmusérzék és az

erő demonstrálása a cél. A táncos minden mozdulatával megmutatja technikai tudását és kreativitását. A férfiak szólótáncában gyakoriak a „botolások” és a „csapkodások”, amelyek a bátorságot, a harci erőt és a férfias erényeket jelképezik. A nők szólótánca általában kecsesebb, kecses mozdulatokkal, fordulatokkal, forgásokkal, amely a szépséget, a finomságot és a nőiességet hangsúlyozza. A szólótáncban a táncos és a zenész közötti kapcsolat kulcsfontosságú: a zenész jelei, a ritmusváltások és a dallamvariációk közvetlenül befolyásolják a táncos mozdulatait.

3.2.2 Páros táncok

A páros táncokban a férfi és nő közötti interakció a legfontosabb. A páros táncok során a partnerek nem feltétlenül érintkeznek fizikailag; a kommunikáció a mozdulatokon, a tekinteten és az egyensúlyon keresztül történik. A férfi gyakran vezeti a táncot, a nő követi, de a tánc improvizatív jellegű: minden alkalommal más történet születik. A páros táncok jellegzetessége, hogy a férfiak figyelik a nő mozdulatait, és próbálják lekövetni vagy előre jelezni a következő lépést. A tánc ritmusa gyakran gyors, energikus, és sok helyen a férfiak lábtechnikája, a csípőmozdulatok és a karlendítések dominálnak. A női mozdulatok ezzel szemben lágyabbak, de éppen a finom elegancia teszi őket különlegessé.

3.2.3 Csoportos táncok

A csoportos táncok a közösségi összetartozást hangsúlyozzák. Ezek során a táncosok gyakran körben állnak, kéz a kézben, vagy szoros sorokban mozognak. A csoportos táncokban a szinkron és a ritmus fontos, ugyanakkor a csoportban is megjelenhet improvizáció: a táncosok rövid időre kiléphetnek a körből, és bemutatgatják egyéni képességeiket. A csoportos táncok gyakran szimbolikus jelentéssel bírnak: a köralak az összetartozást, az együttjátszást, a közösség erősségét szimbolizálja. A különböző csoportok táncai regionális sajátosságokat is mutatnak: a magyarországi cigányok táncja eltérhet a Balkánon élő romák táncától a ritmus, a mozdulatok és az improvizáció mértékét tekintve.

3.2.4 A tánc és a zene kapcsolata

A roma tánc elválaszthatatlan a zenétől. A zenei kíséret nemcsak ritmust ad, hanem narratív szerepe is van: a zenész a hangszerekkel irányítja a tánc dinamikáját, a gyorsaságát, a szüneteket és a csúcspontokat. A leggyakrabban használt hangszerek a hegedű, a cimbalom, a

gitár, a tambura és a különféle ütőhangszerek. A tánc és a zene közötti kapcsolat olyan, mintha párbeszéd zajlana: a zenész változtatja a tempót, a táncos reagál a mozdulatokkal, majd a zenész új motívumot vezet be, ami új improvizációt szül. Ez a fajta interakció a roma közösség kulturális intelligenciáját, a kreativitást és a rugalmasságot is tükrözi.

3.2.5 A tánc rituális és szimbolikus szerepe

A roma táncok nem csupán szórakoztatók, hanem szimbolikus jelentéssel is bírnak. A különféle mozdulatok gyakran konkrét üzenetet hordoznak: például a férfiak botolása a bátorságot, a női forgások a termékenységet és szépséget jelképezik. A tánc során a közösség tagjai közvetítik a hagyományokat, a történelmi élményeket és a közösségi normákat.

A rituális táncok gyakran családi ünnepekhez vagy vallási eseményekhez kapcsolódnak. Lakodalmakon a tánc az ifjú pár ünneplésének egyik legfontosabb eleme, szimbolizálva a házasságkötés örömét és az új élet kezdetét. Halotti szertartásoknál a tánc

szerepe visszafogottabb, meditációs jellegű, a közösségi összetartozás és a tisztelet kifejezésére szolgál.

3.2.6 Regionális és stílusbeli eltérések

A roma táncok stílusa régióként változik. Magyarországon a verbunkos elemek, a gyors, csapkodó férfitánc és a kecses női forgások dominálnak. A Balkánon élő romák táncában gyakran jelenik meg a lassú, körkörös mozdulat, valamint a kézfogós körformák. A különbségek a tánc ritmusában, az improvizáció mértékében és a koreográfia szigorúságában is megmutatkoznak. Mindazonáltal a roma tánc minden változatában közös a közösségi élmény, az érzelemgazdagság és a zenei összhang kiemelt szerepe.

3.2.7 A tánc tanítása és átörökítése

A roma táncot hagyományosan generációról generációra adták át. A gyerekek már kiskoruktól tanulták a mozdulatokat, először játékosan, majd fokozatosan egyre tudatosabban. A táncoktatás családi közegben zajlott: a szülők, nagyszülők, tapasztalt táncosok mutatták a lépéseket, a ritmust és a stílust. A fiatalok körében a tánc gyakorlása nemcsak technikai képességet jelentett, hanem a közösségi hagyományok elsajátítását is. A táncban való jártasság nagy tekintéllyel ruházta fel a táncost a közösségben, és hozzájárult társadalmi státuszának megerősítéséhez.

A magyarországi roma folklór-mozgalom kialakulása, sikerei és nehézségei napjainkig. A roma folklórkutatás története két fő pilléren nyugszik: az egyik az 1950-es évektől kezdődően a kutatók terepmunkája során feltárt cigány folklór, amit a 1970-es évektől tudatosan kutattak; a másik a népzenei és táncház-mozgalom, amely az 1960-as évek elején a Magyarországi Cigány Kulturális Szövetség munkája nyomán kezdődött, majd a 70-es évek közepétől a cigányzenei együttesek megalakulásával folytatódott.

A roma folklórgyűjtés már a 19. század végén elkezdődött: Wliscloczky Henrik gyűjtötte és fordította a dalokat, Hermann Antal a Pallas Nagy Lexikonban jelentetett meg cigány dalokat, és József Attila tanulmányai során ismerkedett a cigány kultúrával. Kodály Zoltán és Bartók Béla gyűjtései szintén tartalmaztak cigány népzenei dalokat, melyeket Víg Rudolf a '70-es években dolgozott fel és adta ki.

A 30-as és 40-es években Püspökladányban Csenki Imre és Csenki Sándor gyűjtöttek dallamokat a falusi cigánytelepeken, anyagukat Víg Rudolf 1957-től hangfelvételeken örökítette meg. Víg később a magyarországi cigány népzenei lemezek szerkesztőjeként is tevékenykedett. Bari Károly több évtizedes gyűjtése pedig a cigány népi kultúra rendkívüli gazdagságát tárta fel, a balladáktól a gyermekdalokon át a mesékig.

A hangszeres népzene gyűjtése során a falusi cigánybandák repertoárja is a kutatások fókuszába került. A népművészet és népzene kutatásában napjainkra Martin György, Víg Rudolf, Kovalcsik Katalin, Nagy Olga és mások munkássága révén vált ismertté a cigány folklór. Erdélyi falvakban a romák őrizték meg a legarchaikusabb magyar népzene, amelyet a táncház-mozgalom híres primásai tanultak vissza.

1957 és 1961 között a pártkormány létrehozta a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetségét, politikai indíttatásból, a romák forradalmi részvétele után. Az első cigány folklórfesztivál 1959-ben Budapesten zajlott Martin György szervezésében, az első együttesek között szerepelt a Mátészalkai Cigány Együttes is.

A 70-es években a roma fiatalok a Monzun és a Romano Glaszo együttesek hatására kezdték el saját csoportjaik létrehozását, ezek közül kiemelkedett a Kalyi Jag együttes, amely 1979-ben elnyerte a Népművészet Ifjú Mestere címet. Az együttesek előadásai hangsúlyozták a roma kultúra értékeit, a vokális és hangszeres zenét, valamint a táncot. A roma képzőművészet is ekkor bontakozott ki: Balázs János, Balog Balázs András, Oláh Jolán és Péli Tamás munkássága nemzetközi elismerést kapott, a mozgalom a magyar táncház-mozgalomhoz kapcsolódva párhuzamosan fejlődött.

A 70-es és 80-as években a roma fiatalok nyári táborokban ismerkedhettek a saját kultúrájukkal, művészeti tevékenységekkel, miközben tudatosították bennük a hagyományok értékét és a kulturális öntudat fontosságát. A roma értelmiség a művészetek, irodalom és képzőművészet területén mutatkozott meg először, kiemelve a romák saját kultúráját a többségi társadalom előtt.

4 Felhasznált források

- * Bódi Zsuzsanna, szerkesztő. Görög Veronika. 1994. *A cigány folklór*. Cigány Néprajzi Tanulmányok, Mikszáth Kiadó.
- * Bódi Zsuzsanna, szerkesztő. Kovalcsik Katalin. 1993. *A beás cigányok népzenei hagyományai*. Cigány Néprajzi Tanulmányok, Mikszáth Kiadó.
- * Vekkerdi József. 1982. *A magyarországi cigány kutatások története*. Folklor és etnográfia, 7. SZ.
- * Diósi Ágnes. 2002. *Szemtől szemben a magyarországi cigánysággal*. Pont Kiadó
- * Bartha Csilla. 1999. *A kétnyelvűség alapkérdései*. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- * Tuza Tibor. 2004. *A cigányok jeles napjai (1.rész)*. Tanító. 9. szám
- * Kemény István, szerkesztő. 2000. *A magyarországi romák*. Pess Publica.
- * https://db.zti.hu/24ora/jpg/ZTI_TF_41520.jpg
- * https://db.zti.hu/24ora/jpg/ZTI_TF_26210.jpg
- * https://db.zti.hu/24ora/jpg/ZTI_TF_04894.jpg
- * https://db.zti.hu/24ora/jpg/ZTI_TF_04898.jpg
- * https://db.zti.hu/24ora/jpg/ZTI_TF_41009.jpg